

A jezsuiták Szegeden

PÉTER LÁSZLÓ

(József Attila Tudományegyetem, Szeged)

Reizner János szerint a török alól 1686-ban fölszabadult Szegeden már 1692-ben megjelentek a jezsuiták. Az Újszerzeményi Bizottság (*Neoacquistica Commissio*) a várostól telket kívánt a Dömötör templom körül levő téren számukra rendház, gimnázium és plébánia céljára. Gimnáziumuk számára Mattyasovszky László (1642–1705) nyitrai püspök és királyi kancellár 50 ezer forintot hagyományozott. A Rákóczi-szabadságharc hadi eseményei hátráltatták az ügy végrehajtását. 1710-ben Nádasdy László (1662–1729) csanádi püspök szintén telket kért a várostól hasonló céllal. A jezsuitákat ő a várba szándékozta telepíteni. Ők, miután látták, hogy a plébániát nem kapják meg, mert a püspök egyházmegyes papoknak szánja, föladták szegedi terveiket. 1712 augusztusában eltávoztak Szegedről, és Mattyasovszkynak Szeged közművelődésére szánt alapítványán „nagygimnáziumukat” 1714-ben Nagybányán nyitották meg.¹

1

Magyarországra Oláh Miklós esztergomi érsek hívott először jezsuitákat 1561-ben. Legfontosabb szellemi központjuk Nagyszombat és Kassa lett. 1773-ban a pápa föloszlatta a rendet, amely csak 1814-ben kezdhetett újra működését. Nagyszombatba ismét az esztergomi érsek, Scitovszky János hívta őket 1853-ban. Ezután Pozsonyban és Szatmárnémetiben is megtelepedtek, és megkapták a kapornoki apátság ötezer holdas birtokát. 1860-ban átvették a kalocsai érseki gimnáziumot, 1890-ben fölépült a budapesti rendházuk (Mária u. 25. — Ma ismét jezsuita rendház). A magyarországi rendházak az osztrák házakkal közös provinciához (rendtartományhoz) tartoztak. 1909. szeptember 7-én, a kassai vértanúk ünnepén a magyar rendházak elváltak az osztrákoktól, és létrejött a magyar rendtartomány.² Az első magyar tartományfőnök (*provinciális*) Bús Jakab (1861–1935) lett. Őt 1912-től Speiser Ferenc, 1918-tól Somogyi Jenő (1879–1954) követte. Somogyi 1935 és 1941 közt másodszor is provinciális volt.

Pozsony és Nagyszombat 1918. évi csehszlovák megszállása után a magyar jezsuiták a csonka országba települtek át. 1919. július 30-án a nagyszombati újoncház (*noviciátus*) lakói elindultak Szegedre. Másnap érkeztek, több mint harmincan, jórészt elsőévesek.³

¹ Reizner János: Szeged története. Szeged, 1899. I: 279-282.

² Pálos Antal: „Viharon, vérszen át”. Rövid áttekintés a Jézus Társasága Magyar Rendtartományának életéről a II. világháború után (1944–1990). Kecskemét, 1992. — Kortárs magyar jezsuiták. Szerk. Szabó Ferenc. [Kismarton] Eisenstadt, 1988. I: 229. — A 2. k. Budapesten, 1992-ben jelent meg. Történeti vázlatomat zömmel e művekből kiemelt mozaikokból állítottam össze, ezért külön ezekre nem hivatkozom. — Kéziratom első változatára tett észrevételeit és pótlásait Lotz Antal (*1930) hittudományi főiskolai tanár úrnak köszönöm.

³ A jezsuita képzés rendje: kétéves *noviciátus* után három év *filozófia*, három év pedagógiai gyakorlat (*magisterium*), négy év *teológia* (ezután pappá szentelés); szükség szerint egy-két év tudományos kutatómunka (főlkészülés teológiai doktorátusra; *biennium*), egy év lelki elmélyülés (*probatio*); ha előljárói tanári pályára szánják, három-öt év egyetemi tanulmány. Vö. Nagy Tőhötöm: Jezsuiták és szabadkőművesek. Szeged, 1990. 56-71.

Köztük volt Varga László (1901—1974) és Petruch Antal (1901—1978). Ez utóbbi írta: „Egy konviktusban szállásoltak el minket, ahol csupa piszok és szemét volt minden.” Nem csoda: az egykori Szent Gellért konviktus (Madách u. 17. — Ma bérház.) kevéssel előbb hagyták el a Prónay-különműny fehérterroristái. Pincéjében kínozták meg a két forradalom szereplőit.⁴ „Itt minden sivár és egyhangú volt, s ezért sokat szenvedtünk e helyen” — írta még Petruch Antal. 1920. július 30-án Szegeden lépett a Jézus Társaságba P. Holovics Flórián (1903–1988); augusztus 14-én itt kezdte szerzetesi életét fráter Győrvári Imre (1899–1970); 1920 őszén ide került P. Fábry Antal (1902–1985), 1921 őszén pedig P. Borbély István (1903–1987), 1943–48 közt provinciális.

1920. június 16-án Szegedre költözött a rend pozsonyi főiskolájának bölcsészeti (filozófiai) tagozata is.⁵ A konviktus ekkor már szűknek bizonyult, s a jezsuita vezetők azt fontolgatták, hogy kedvezőbb helyet keresnek maguknak, és mint őseik 1712-ben, ők is elmennek Szegedről. A noviciátust 1921 júniusában el is költöztették Érdre, a Szapáry-kastélyba, de a főiskola maradt, mert Várhelyi József belvárosi plébános és Bakonyi Imre gimnázium tanár buzgólkodásának eredményeként a rend megszerezhetette a Délvidéki konviktus nagyobb épületét (Kálvária u. 1. — Ma Kossuth Zsuzsa Egészségügyi Szakközépiskola.). Augusztus 20-án a főiskola ide költöztetett át. Rektora Bús Jakab volt, majd Jablonkay Gábor lett. Ebben az évben jelent meg Jablonkay páter kétkötetes nagy műve, *Loyolai Szent Ignác élete*, amely sok későbbi szerzetesi hivatás ihletője lett. Ettől az évtől volt *filozófus* (a rendi bölcsészeti főiskola hallgatója) Fábry Antal és Hunya Dániel (1900–1957).

1924. szeptember 18-ától Csávossy Elemér (1883–1972) lett a magyar rendtartomány főnöke. Ekkor az érdi novíciusok mestere Müller Lajos (1874–1945) volt. 1925 júliusában a hároméves filozófiai kurzusra ismét Szegedre érkezett Petruch Antal és Kerkai Jenő (1904–1970). 1925 novemberében Jablonkay páter vitába keveredett Móra Ferencsel.⁶ „A harcot, melyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezet” — mondhatjuk erre is József Attila bölcs axiómájával. A páter túl merev volt, nem volt érzéke ahhoz az iróniához, amely Móra írásművészetét olyannyira jellemzi. Tagadhatatlan persze a világnézeti, politikai ellentét is közöttük. Annál nagyobb meglepéssel fedeztem föl Muzslay István emlékezésében, hogy Varga László kevéssel halála előtt a leuveni rendház magányában „főleg Móra Ferenc kétkötetes könyvét”: elbeszéléseinek legteljesebb válogatását (*Tápéi furfangosok*, 1962) olvassatta. Íme, a jezsuita renden belül is az ízlésnek és a világszemléletnek két ilyen különböző típusa élt. Számomra külön öröm, mert Mórának ezt a gyűjteményét én szerkesztettem, s a szerénytelenség vádját is vállalva meg kell vallanom, hogy mind a válogatást, mind a szöveg gondozást ma is minden hasonlónál jobbnak tartom.

1926-ban Bíró Ferenc (1869–1938) lett a szegedi rektor. Nevéhez fűződik az új rendház, a *Collegium Aloysianum* (Kálvária u. 37–39. — Ma Csongrád Megyei Földhivatal.) építésének kezdeményezése, főként mint későbbi tartományfőnökhöz, bár az új ház már halála után (1939) nyílt meg. Lotz Antal szerint az új rendház megépülése után a filozófusok (*skolasztikusok*) az új házba költöztek. Itt volt százezer kötetet megközelítő könyvtár-

⁴ A határban a Halál kaszál... Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből. Szerk. Szabó Ágnes és Pamlényi Ervin. Bp., 1963. 71.

⁵ Szeged. Szerk. Kiss Ferenc, Tonelli Sándor, Sz. Szigethy Vilmos. Bp. 1927. 235.

⁶ Péter László: Mindörökké Szeged. Bp., 1997. 283.

ruk. Kassa visszatérése után, 1940-ben, a filozófusokat a szlovák jezsuiták ottani diákotthonába vitték, és csak 1945 nyarán hozták újra vissza.

A Kálvária u. 1. sz. házban maradt négy-öt rendtag a templom szolgálatára. A második és harmadik emeletet bérbe adták, részben olyan papoknak, akik nem plébánián voltak beosztva, hanem iskolában hittanárok. Laktak ott továbbá egyetemi hallgatók, akik nem fértek be a Szent Imre Kollégiumba.

Bíró Ferenc házfőnöksége idejére esett az akkor még beépítetlen Új-Somogyi-telepi részen „Fodor Julcsa tanyájának”, pár holdnyi gazdaságának megvétele, átalakítása, bővítése pihenőhelyül a rendtagok számára. Ez volt a szegedi jezsuiták emlékezéseiben sokszor emlegetett nyaraló, *villa* (Acél u. 1. — Ma öregek szociális otthona.) „Ha kánikula volt, vagy hóvihár, mégis minden csütörtökön ki kellett mennünk a [rend]ház[na]k városon kívül fekvő nyaralójába, ahova tankönyvet még csak kivinni sem volt szabad, hanem ott sportoltunk, énekeltünk egész nap, és este vidáman jöttünk haza.”⁷ A kertben hol rózsák teremtek, hol paradicsom. Gondozója, Fr. Kiss János (1879–1974) egyszer oly bő permetlével locsolta meg a hetven őszibarackfát, hogy mind kipusztult.⁸ Kápolnát is emeltek; Varga László vasárnaponként ott gyűjtötte össze a környék szegényeit, földműveseket, gyári munkásokat és családjaikat. Később — amíg az egykori érdi novíciusházat vissza nem szerezték — itt volt a KALOT első — még csupán háromnapos — népfőiskolája. „A nagy aulában szalmazsákokon aludtak, és az ebédelőben voltak az előadások.”⁹

Az 1927. évi szegedi címtár szerint akkor a házfőnök Bíró Ferenc, a rendi bölcsészeti főiskola igazgatója Resch Ferenc volt. A *Szeged* monográfia szerint tanár Komárik István (1855–1940), Lányi Ede (1881–1950) és Resch Ferenc. Házgondnok (*minister*) Elsasser Gyula (1879–1958). (Róla írta Nagy Tőhötöm: „oly bőkezűen mért mindent — soha olyan jól nem étkeztünk, mint az ő vezérése alatt —, hogy három év múlva teljesen csődbe juttatta a házat”).¹⁰ A filozófusok száma 26, a segítőtestvérek (*fráterek*) száma négy. „A rend papi tagjai alkotmányuk értelmében lekipásztorkodással igen intenzíven foglalkoznak nemcsak a városban, hanem Szeged környékén is. Két egyesületükben férfiak, nők, egyetemi hallgatók és hallgatónők, iparos ifjak, középiskolás ifjak különösebb lelki gondozásban részesülnek. A Gyöngy utcai kis kápolnájuk kedvelt ájtatossági helye a híveknek.”¹¹ A kápolna mellett épült föl főként Bús Jakab buzgólkodása révén 1931-ben a Szent József templom (Gyöngy, ma Dáni u. 3.).¹² Ezt püspök a kánoni (*konszekrálási*) szabályok szerint nem szentelte föl, mert házak közé, fal mellé épült, nem lehetett körüljárni; csak megáldották (*benedikálták*).

1927. november 13-án a Rómában székelő P. Generális rendeletére helyet cserélt Bíró Ferenc és Csávossy Elemér: Bíró Ferenc lett a provinciális, Csávossy a szegedi rektor. Budán, Zugligetben ugyanebben az évben fölépült a lelkigyakorlatos és újoncház, a Manréza (Labanc út 57. — Ma a határőrség országos parancsnoksága)¹³. Érdről ide köl-

⁷ Nagy Tőhötöm: i. m. 61.

⁸ Uo. 84-85.

⁹ Uo. 108. Vo. Boros Lajos: A magyar népfőiskola-mozgalom. Gödöllő, 1944. 17. — Farkas György: A KALOT-mozgalom és népfőiskolái. Érd, 1992. 25.

¹⁰ Uo. 9, 81.

¹¹ Szeged, i. h.

¹² Csanád egyházmegye jubileumi évkönyve. 1980. Szerk. Szilas József. Szeged, 1980. 105. 1950–1989 közt egyházmegyes papok szolgáltak benne; most újból jezsuiták.

¹³ Ebbe a spanyol városba vonult vissza Loyolai Szent Ignác, és írta meg lelkigyakorlatos könyvét.

tözött a novíciátus. Csávossy Szegedről már 1928 augusztusában a rend kalocsai gimnáziumába ment főprefektusnak (tanulmányi felügyelőnek) és tanárnak. Utóda, házfőnök és rektor Lányi Ede lett. Nagy Töhötöm (1908–1979) 1928 őszétől jött Szegedre filozófiát tanulni. 1929 őszétől három évig Szegeden tanulja a teológiát Öry (1942-ig Wachter) Miklós (1909–1984) és Mócsy Imre (1907–1980). 1930-ban a szegedi címtár szerint házfőnök, igazgató (*rektor*) és bölcselőtanár Lányi Ede, házgondnok Elsasser Gyula, a retorika tanára Bús Jakab, bölcselőtanár Resch Ferenc, hitszónok Csák Boldizsár (1892–1970), lelki igazgató (*spirituális*) Fiedler Lipót. Róla írta Bagaméri József (1903–1973), akkori filozófushallgató: „A szegedi rendháznak az 1930-as években [Resch Ferenc, Lányi Ede és Bús Jakab mellett] a negyedik jellegzetes személyisége Fiedler Lipót volt. A megtestesült aszkézis. Talán sohasem lakott jól életében.” Resch Ferenc régi vágya teljesült 1933-ban: Kínába mehetett misszionáriusnak. Ott is hunyt el.¹⁴

2

1930. szeptember 30-án az új Dóm téri épületben, a püspöki palotával egybekapcsolva megnyílt a szegedi egyházmegyei hittudományi főiskola. Glattfelder Gyula (1874–1943) megyés püspök a tanítással a jezsuitákat bízta meg. Az első igazgató (*rektor*) Lányi Ede lett; kormányzó (*regens*) Müller Lajos¹⁵; lelki igazgató (*spirituális*) és liturgiatanár Hunya Dániel; tanulmányi felügyelő (*prefektus*) és az egyháztörténet tanára Siska Árpád István; az erkölcs tanára és a retorika tanára (*moralista*) Bús Jakab. Fiedler Lipót dogmatikát, Resch Ferenc filozófiát, Szentiványi Róbert (1880–1961) bibliikumot, Kapossy Gyula (1899–1970) egyházi éneket. Ez utóbbi kettő egyházmegyei pap volt. 1932-től a prefektus Gyenis András, 1933-tól Borbély István, 1935-től Kerkai Jenő (egyben dogmatikatanár), 1938-tól Német Béla, 1940-től Perényi József, 1943-tól Békési István, 1947-től Kerkai György. Varga László 1931-től 1936-ig — 1934-ben egyéves megszakítással — dogmatikát, majd szociológiát tanított.

1933. június 29-én Szegeden szentelte pappá Glattfelder püspök Bodolay Gyulát (1903–1984), július 26-án pedig Koós Antalt (1901–1978). A rendi főiskolán ekkor kezdte filozófiai tanulmányait Deák Bárdos Lénárd (1911–1990). 1934-től a rendi főiskolán egyháztörténetet és egyházjogot tanított Petruch Antal. Az egyházmegye is tisztséget kínált neki: szentszéki bíró lett. Sokat gyóntatott a jezsuita templomban, vezette az egyetemi és főiskola hallgatók Mária kongregációját. 1935. február 2-án tette le az utolsó rendi fogadalmakat. 1935. március 16-án Perényi Józsefet (1912–1974), június 27-én Ádám Jenőt (1907–1991), 29-én Keszeg Imrét (1895–1972) szentelte pappá Glattfelder püspök.

Ugyanekkor Kerkai Jenő a szeminárium tanulmányi felügyelője (*prefektusa*) és dogmatanára 1938-ig. Bíró Ferenc ismét Szegedre került, de a szegedi klíma nem tett jót egészségének, sokat betegeskedett. Csávossy Elemér is visszatért: a hittudományi főiskolán szociológiát adott elő. 1935 őszétől 1939-ig Öry Miklós Szegeden végezte a teológiát,

¹⁴ Petruch Antal: Száz év a magyar jezsuiták múltjából. Kecskemét, 1994. 2:275.

¹⁵ Petruch: i.m. 227. — P. Petruch talán a leghosszabb ideig: 1934-től 1951-ig itt tanított. Szilas József (1913–1993) a teológiát 1933–39 közt Budapesten végezte, s csak 1950-től lett a szegedi hittudományi főiskola tanára, 1958–77 közt rektora. Így érthető tévedése, hogy az első rektor Müller Lajos lett volna (Csanád egyházmegye jubileumi évkönyve, 87). P. Müller csak Lányi Ede Pestre távozása után, 1940-től lett rektor (Petruch: i.m. 229).

s közben vezette a Szívgyárdát. Gárdistája volt Paskai László (*1927) bíboros prímás és Prokop Péter (*1919) festőművész.¹⁶

3

1935 nyarán kezdte meg szervezni Somogyi-telepen a katolikus legényegyletet Kerkai Jenő. Szeptember elsejétől a provinciálistól személyre szóló megbízást a mozgalom szervezésére és vezetésére. Világi munkatársainak, Ugrin Józsefnek (1911–1993) és Farkas Györgynek (1908–1991), majd rendtársának, Nagy Töhötömnek segítségével országos szervezetté, a Katolikus Agrárfiújsági Legényegyletek Országos Testületévé (KALOT) növesztették.¹⁷ Nagy Töhötöm szintén a provinciális megbízásából 1938. szeptember elsejével vette át a vezetést.

1935. november 14-én Bús Jakab Varga László társaságában kiment a villába. Amikor belépett a kapun, összeesett. P. Varga éppen csak föloldozni tudta: meghalt.

Bíró Ferenc rendelkezésére a jezsuiták 1935-től nem csak a filozófiai tanulmányaikat végezték Szegeden, hanem a teológiáit is. Ez lehetővé tette, hogy a rendi főiskola az egyházmegyeközivel együtt tanítsa a hallgatókat. Ettől kezdve a Dóm térről a jezsuita rendházba átmentek a világi (egyházmegyes) kispapok is: „A teológusaikkal voltak közös óráink; hétfőn, kedden, szombaton mi jártunk át a Kálvária u. 39-be, a hét közepén ők mihozzánk” — emlékezik 1997. június 22-i levelében Lotz Antal.

1936. március 22-én szentelte pappá Glattfelder püspök Békési (1936-ig Bragyinka) Istvánt (*1912) mint egyházmegyei papot. Az ő pályája — szembeállítva Csávossy Elemérével — rendkívül tanulságos a jezsuita rend társadalmi színképében. Míg báró csávosi és bobdai Csávossy Elemér tizenhat ezer holdas torontáli nagybirtokos és sokszoros temesvári meg pesti bérháztulajdonos családból lépett a rendbe, és tette le szegénységi fogadalmát, Békési páter a mezőhegyesi uradalom 28. majorjában, cselédsorú szülők gyermekeként látta meg a napvilágot. Fölszentelése után egy évig káplánkodott Deszken, majd 1937. szeptember 7-én belépett a rendbe.

1936-ban Fábray Antal ismét Szegedre jött szerzetesi harmadik próbaévének (*tertia probatio*) letöltésére. Utána itt maradt, és a közös főiskolán tanított 1949-ig. 1947-ben a Szent Alajos Kollégium (*Aloysianum*) rektorává is kinevezték.

1937. június 24-én szentelte pappá Glattfelder püspök Palánkay Tibort (1907–1982) és Szabó Józsefet (*1906). 1938-ban Varga László irányításával, Kerkai Jenő vezetésével létrejött a Szegedi Ipari Munkavállalók Hivatásszervezete. Céljuk volt a katolikus munkásokat a szociáldemokrata párttól és a párt irányította szakszervezetektől elhódítani. Év végére 74 szakosztályban 6540 tagot tartottak nyilván: a szegedi munkásság 85 százalékát. Nagy Töhötöm diadalmas beszámolója szerint: „Ezek a tömegek ma már reálisan a kezünk között vannak.”¹⁸ A hivatásszervezet célja, a *hivatásrendiség*, tagadhatatlanul tanult az olasz fasizmus korporációs elveiből, mint ahogyan a pápai enciklika, a *Quadragesimo anno* sem maradt tőle érintetlen. Varga László szociális tanításainak ma is

¹⁶ Vö. Alaker György: Egy szívgyárda tíz esztendeje. Szeged, 1944.

¹⁷ Nagy Töhötöm: i. m. – Farkas György: i. m. – Vida István: Szociális irányú katolikus mozgalmak hazánkban. = Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. 4. k. 223–242. – Péter László: i. m. 490–496.

¹⁸ Giczi Zsolt = Szeged története. 4. k. Szerk. Serfőző Lajos. Szeged, 1984. 606.

sok időszerű mondanivalója van, ám ő sem tudta kivonni magát ugyane hatások alól.¹⁹ Kerkai páterrel meg sajnálatosan elszaladt a csikó: 1938. május 15-én a hivatásszervezet rendezte ifjúsági gyűlésen durván zsidóellenes beszédet mondott.²⁰

1938 tavaszán Csávossy Elemér Rómába, 1939-ben Kassára ment. 1938. június 26-án a dómban Glattfelder Gyula szentelte pappá Öry Miklóst és Csengödy Józsefet (1909–1983). Nyáron Bíró Ferencet Pestre vitték a Széher úti kórházba, és augusztus 28-án elhunyt. Ősztől Mócsy Imre a rendi és egyházmegyeközi főiskolán tanított 1944-ig. Ugyanekkor, tehát 1938-ban kezdte el teológiai tanulmányait Deák Bárdos Lénárd. Szeptember 15-én Glattfelder püspök jóváhagyta a Csávossy páter és Mester Margit alapította női szerzetesrendet (*Unum Testvérek*).²¹

1939. június 25-én Szegeden szentelték pappá Belányi Istvánt (*1910). Ősszel kezdte hároméves teológiai tanulmányait Süle Géza (1914–1988). 1940 áprilisában Glattfelder Gyula temette Budapesten Bangha Bélát. Június 23-án pedig fölszentelte Varga Bélát (1912–1989) és Kollár Ferencet (1912–1978). 1941-ben a Unum Testvérek a Szél u. 3. sz. alatt fölépítették házukat és napközis óvodájukat. Ebben az évben június 22-én szentelték pappá Batai Gyulát (1913–1978), Cserepes Pétert (1912–1975) és Deák Bárdos Lénárdot. Ez utóbbi Szegeden maradt próbációs évére: Somogyi-telepre járt ki naponta misézni, majd a hódmezővásárhelyi rendház templomában lett segédlelkész.

Lengyelország 1939. szeptemberi német és szovjet leigázása után három lengyel, később még hét szlovák skolasztikus is a szegedi főiskolán tanult, és többüket itt szentelték pappá.

1942-ben Csávossy Elemér újból Szegedre került: szociológiatanár és a harmadik próbációsok vezetője. Ezt végezte 1943/44-ben Kollár Ferenc. 1942. május 13-án a jezsuita templomban szentelték pappá Bereznai Lászlót (1913–1983), Radányi Rókuszt (1914–1978), Friczy Ádámot (*1914) és Szörényi Gábort (1912–1984). Ez utóbbi szintén itt maradt, a kisszeminárium vezetője lett, majd Pécsre került internátusi igazgatónak. Az 1942. évi címtár szerint ekkor a házfőnök Borbély István, házgondnok Német Béla, tanár Keszeg Imre, Fónay Gábor, Kardas József (1895–1983), Ecker Ernő, Laskay (Róth) Antal (1909–1945), Faragó László és Varga Béla. Borbély István 1943. június 13-án provinciális lett. A kollégium vezetését Német Béla vette át tőle.

1943-ban Öry Miklós Rómából hazatérve rendi papnövendékeket (skolasztikusokat) tanított különböző tárgyakra, főként dogmatikára. Június 25-én szentelték pappá Váczy Jenőt (*1914), Pap Józsefet (1909–1969), Pálos Antalt (*1914) és Süle Gézát. Ez utóbbi innen a Manrézába ment gondnoknak.

1943 és 1947 közt P. Békési István volt a hittudományi főiskola prefektusa és dogmatanára.

¹⁹ Varga László: Társadalmi etika. Első rész. Szeged, 1935. — A 2. részt sehol nem találom; talán meg sem jelent.

²⁰ Giczi Zsolt: Az 1938-as Szent István jubileumi év Szegeden = Tanulmányok Csongrád megye történetéből. 24. k. Szerk. Blazovich László. Szeged, 1997. 106. Vö. Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkáoszalmának történetéből, 1919–1944. Szerk. Serfőző Lajos. Szeged, 1977. (Névmutató szerint.)

²¹ Magyar katolikus almanach. Szerk. Turányi László. Bp., 1988. 2: 231.

A német megszállás (1944. márc. 19.) után a rend pesti Mária utcai rendházában — főként P. Jánosi József (1898–1965), P. Raile Jakab (1894–1949) és Reisz Elemér jóvoltából — mintegy százhusz üldözött talált menedéket. Szegeden P. Békési István prefektus a Dóm téri szemináriumban levő szobájában bújtatta P. Sass Imrének (1911–1974), az egyetemi ifjúság népszerű lelkészének kérésére a később Janikovszky Évaként (*1926) ismert jeles ifjúsági író és Szentpéteri (Stein) István vegyész-mérnököt.²² A szegedi jezsuita rendházban adott menedéket májusban P. Borbély István tartományfőnök barátjának, Balogh József (1893–1944) jeles konvertita tudósnak, írónak, a Nouvelle Revue de Hongrie és a Hungarian Quarterly szerkesztőjének, a Magyar Szemle Társaság főtítkárának, Szent Ágoston *Vallomásai* (1944) fordítójának. Bújtatását Hamvas Endre megyés püspök is szívügyének tekintette: ő volt a katolizált zsidók Szent Kereszt Egyletének az elnöke, s különös gondja volt ezeknek kivonása a zsidótörvények hatálya alól. Balogh Józsefet reverendába öltöztették, beültették a könyvtárba. Nem járt ott senki, csak rendtagok. Hubay Miklós úgy hallotta: „Egy érettségi előtt álló diákot a tanárja a könyvtárba szalajtott valamilyen latin auktorért. Az új könyvtáros atya, akit a fiú ott talált, ámulatra méltóan mindentudó, hét nyelven beszél, kapásból fordítja — Baloghból kitört az atyai házból hozott pedagógiai *eros*. Az a *Timár Virgil*ből ismerős. A bukásra álló diák bejárt a könyvtárba korrepetálni, és az osztályvizsgán jelesre felelt. Egy világi tanárnak ez szemet szúrt, nyilas volt...” — emlékezett vissza Hubay Miklós.²³ P. Békési szerint a hatóságok „pontosan a szobára menve keresték”, és hurcolták el Balogh Józsefet. A biztos halálba.

P. Izay Géza foglalkozott Szegeden sokáig az egyetemi hallgatók Mária kongregációja keretében az értelmiségi ifjúsággal. Amikor fölkerült Pestre, P. Sass lett az utóda. Izay páter a fővárosban németellenes katolikus mozgalmat szervezett. Sajnos, résztvevője, Penczi András (1924–1994) sirba vitte emlékeit. Tőle kaptam Izay páter könyvével²⁴ együtt néhány dokumentumát. A könyvet Penczi Bandinak ezzel az ajánlással: „Ez is Szegeden fogant gondolat, itt szövődtek az ellenállási mozgalomba torkolló kapcsolatok. — Pierre Székely fiatalkori metszete méltó kísérője a könyvecskének. 1986. január 20.” A fénymásolatok közt van Penczi András 1944. november 15-én kelt *kiska* (kisegítő karhatalmi) igazolványa, Gidófalvy Lajos (1901–1945) zászlóaljparancsnok aláírásával; a Külügyminisztérium december 5-i nyomtatott, de kézírással orosz nyelven (!) kiegészített igazolványa, hogy ő a budapesti Apostoli Nunciatúra munkatársa; 1946. január 24-i igazolás — Izay Géza, „az ellenállási csoport vezetője”, Nagy Kázmér miniszteri segédtitkár és Varga Béla, a Független Kisgazdapárt alelnöke aláírásával — arról, hogy „Penczi András 1944. március 19-étől Buda főlsszabadulásáig az ellenálló katolikus társadalmi erők keretében fasisztaellenes tevékenységet fejtett ki”. Végül Ortutay Gyulának (1910–1978) Penczi Andrásához 1963. szeptember 10-én írt levele. Ebben Ortutay elismeri, hogy Penczi 1944. március 20-án fölkereste őt a lakásán: följánlotta segítségét, „és azt is, hogy ha pénz kell, adnak, és az elrejtőzködésre lakást biztosítanak számunkra”. „Tudom, hogy kicsit meglepett engem ez az ajánlat, számomra azonban volt hely, és a baráti ajánlatot igénybe nem vettem, de erre mint értékes segítségre emlékszem.” További

²² P. Békési Istvánnak 1993-ban Torontóban hangszalagra mondott emlékezéseit gépelt példányból Zombori Istvánnak, a Móra Ferenc Múzeum osztályvezetőjének szívességéből aknázhattam ki.

²³ „A háborúnak vége”. Hubay Miklós válaszol Kabdebó Lórántnak. Kortárs, 1981. 1222.

²⁴ Izay Géza: A Föld dicsérete. Bp., 1946.

kutatást kíván e korábban elhanyagolt jezsuita indítékú ellenállási mozgalom történetének föltárása.

1944. június 25-én szentelték pappá Horváth Mihályt (1913–1981) és Kerkai Györgyöt (1906–1985). Augusztus 15-én a jezsuita templomban tette le ünnepélyes *négyes fogadalmát* Öry Miklós. A front közeledtével a szegedi kollégium létszáma megcsappant, mert Német Béla vicedirektor a pápai nuncius parancsát végrehajtva az ország nyugati részére, Pécsre és Nagykapornakra küldte a fiatalokat. Szeptember 9-én hagyta el Csávossy Elemér Szegedet: a harmadik próbációt a közeledő front elől a Manrézába költöztették.

5

1945. február 21-én P. Csávossy és Mester Margit a fővárosból vonaton, szekéren, gyalog Szegedre indult; 27-én érkeztek meg. Az Unum óvodáját a város már másoknak akarta átadni. Az óvodában kápolna is volt. Csávossy odaköltözött, misézett a környékbelieknek, és védte a házat. Március 29-én eltemette P. Müller Lajost. P. Müller a szegedi hadifogolytáborban rendszeresen fölkereste, és szentségekben részesítette a tifuszos katonákat. Így kapta el a halálos betegséget. Utóda mint rektor P. Fábry lett, a morális tanítását pedig P. Német Béla vette át.

P. Csávossy április 22-én visszaindult Budapestre. Az ősszel Dunántúlra menekült teológusok és filozófusok visszatértek Szegedre, de eleinte még nem a az Aloysianumba, mert ez őszig orosz hadikórház volt. A nagykapornaki gazdaság élelmiszere kevésnek bizonyult, ezért P. Öry stúdiumprefektus megszervezte az alamizsnagyűjtést a szegedi tanyavilágban, ahol már ismerték a jezsuitákat, hiszen két évtizede vásár- és ünnepnapokon kijártak a környező faluk és tanyaközpontok templomaiba lelkipásztorkodni. Gondot jelentett az összegyűlt élelmiszer beszállítása a városba. Tamás János (*1915), akkor másodéves teológus, 1954 és 1956, valamint 1978 és 1984 közt tartományfőnök, egy ízben szerencsével járt: egy idős szovjet katona hajtotta át a városi vámon az élelmiszerral megrakott kocsit; a jólelkű *szoldát* semmit sem fogadott el szívességéért. 1946-ban és 1947-ben a téli tüzelőt a skolasztikusok a sándorfalvi erdőből maguk termelték ki: a város számára kivágott fából minden ötödik köbméter lett az övék.

1946 februárjában Öry Miklós három hónapra a belgyógyászati klinikára kényszerült. Diagnózisa tüdőrák volt, de ez szerencsére tévesnek bizonyult; csak erősebb tüdőgyulladás lehetett. További három hónapot bátyjánál gyógyult Kőszegen, utána visszatért Szegedre tanítani.

1946-ban szenteltek ismét jezsuitákat pappá; július 26-án négyet is: Könyves Tibort (1916–1987), Lőrincz Zoltánt (1917–1973), Orosz Andrást (1917–1971) és Bálint Józsefet (*1916). Augusztus 26-án pedig Klembala Ernőt (1915–1986). Ezen a nyáron tartóztatták le P. Vág Józsefet (1941–1957), és a szovjet katonai bíróság (!) szeptember 9-én gyilkosságra való fölbujtás vádjával tíz évre ítélte. A Szovjetunióban letöltött büntetéséből 1954-ben betegen szabadult, és hamarosan meg is halt. Ugyanez idő tájt tartóztatták le missziós munkája miatt Bálint Józsefet. Megverték, majd szabadon engedték. 1964-ben ismét letartóztatták, öt évre ítélték; három évet, négy hónapot letöltött belőle. Hasonlóan járt P. Bors Jenő (1913–1968) is. 1947-ben Kistemplomtanyán (a mai Bordányban) tiltakozott a katolikus egyesületek betiltása ellen. Mezőhegyesre vitték internálótáborba. Fél év múlva szabadult, és a kispesti rendi templomban folytathatta lelkipásztori munkáját, míg onnan is el nem távollították. 1948. június 7-én P. Csák Boldizsár szintén valamelyik

tanyai kápolnában az iskolák államosítását kifogásolta. Négy évre ítélték. Szegeden és Vácott ülte le. Utána Kistarcsára internálták, s csak 1953 őszén szabadult. Pannonhalmán talált menedéket, ott is hunyt el.

1946 nyarán betiltották a KALOT-ot. P. Békési a jezsuita templomban tartott prédikációjában báránybőrbe bújt farkasoknak minősítette a hatalom bitorlóit. Följelentették, becitálták a rendőrségre (ugyanaz a Glauzusz Imre politikai nyomozó kísérte be, aki 1947 hamvazószerdáján a püspöki tanoncotthonból jött), és jegyzőkönyvet vettek föl az esetről. Szerencséjére volt piarista iskolatársa, Bolgár György főhadnagy volt az ügyeletes, és ő hazaengedte. P. Békési rögtön Pestre, majd Erdélybe, 1947. július 31-én (Szent Ignác napján) pedig Bécsbe, onnan Kanadába ment. Ma is Torontóban él. Csak 1970-ben jött először haza.

1947. november 2-án a hittudományi főiskola új rektora (ismét az első rektor) Lányi Ede lett 1950. november 25-én bekövetkezett hirtelen haláláig: éppen indult morális (erkölcsstan) óráját megtartani; kezében volt a jegyzete, és menet közben a szobájában elesett és meghalt. Utóda 1957 júniusáig Petruch Antal lett: ő volt a hittudományi főiskola utolsó jezsuita rektora.

1947-ben szenteltek Szegeden utoljára jezsuitákat. Június 22-én Ruppert Pált (1915–1986), Tamás Jánost, Takáts Sándort (1919–1987), 24-én Rózsa Elemért (*1919). A rendbe 1941-ben lépő Csizmazia Rezső (*1922) már nem mint szerzetes, hanem mint egyházmegyei pap részesülhetett e szentségben 1951. május 19-én. Utána a csanádi egyházmegyében káplánkodott (1953–58 közt a jezsuita templomban is); 1970-től Kövegyen, 1973-tól Pusztaföldváron volt plébános. Mihelyt lehetett, 1989-ben visszatért a rendbe. Nyugdíjasként szülőfalujában, Péren él.

Az Aloysianum vezetését 1947. november 1-jén Német Bélától Fábry Antal vette át. A hittudományi főiskola spirituális 1949-ig Kardas József volt. Mócsy Imre a biblikus tudomány tanára lett 1948 novemberéig, amikor Borbély István provinciális (Rákosi Mátyás javaslatára!) Mindszenty ügyében Rómába küldte. Később ezért ítélték súlyos börtönre P. Mócsyt.

1948 októberében vagy novemberében a kommunista párt uszítására egy éjszaka ipari tanulók egy csoportja megszállta és elvette az új rendház két alsó szintjét. Állandó éjjelnappali dárídózásukból kitűnt az őket mozgató hatalom szándéka: mihamarabb kifüstölni onnan a kispapokat.

December 8-án Borbély István provinciális tisztségét Tüll Alajosra (1894–1987) ruházta, mert hamarosan elhagyta az országot. A hatóságok Tüll páttert 1949 elején Mezőkövesdre, az ottani kis rendházba száműzték, hogy ne láthassa el hivatalát. Ő titkárának, Reisz Elemérnek segítségével mégis irányította a rendet, amíg szabadon hagyták. Március 19-én Öry Miklós Ausztriába távozott. A kitűnő Pázmány-kutató számos értékes művel gazdagította irodalmunk történetét. Egyik könyvét (*Pázmány Péter tanulmányi évei*, 1970) én közvetítettem a Somogyi-könyvtárnak. Ő Dombrádi Annának (1903–1988) küldte; a rókusai iskola egykori tanítónője a 30-as években a szívgyárdában működött együtt P. Öryvel.²⁵ Paskai László neki is tanítványa volt. 1949 februárjában Kaposvárt letartóztatták P. Kerkai Jenőt, és kémkedés meg összeesküvés vádjával tíz és fél évre ítélték. Az 1956-i rövid szabadságot kivéve az utolsó napig letöltötte büntetését, és csak 1959 őszén szabadult. Ő volt a magyar jezsuiták közül, aki a legtöbb időt töltötte börtönben. Testileg-

²⁵ Dombrádi Anna: Emlékek a rókusai iskola történetéből. Somogyi-könyvtári Műhely, 1982. 94–106.

lelkileg megrokkanva került ki rabságából. A pannonhalmi papi szociális otthonban hunyt el.

Fábry Antal 1949 tavaszán rendtársának, Horváth Tibornak segítségével megkezdte a jezsuita növendékek, filozófusok és teológusok kijuttatását Olaszországba. Ekkor 44 teológus és 26 novícius volt a szegedi rendházban. Elsősorban a teológusokat és a filozófusokat mentették külföldre, hiszen a novíciusok szerzetes elkötelezettségét még nem lehetett eléggé szilárdnak tekinteni: ők még tisztességgel meggondolhatták magukat, vállalják-e a nehéznek ígérkező sorsukat. A kispapokkal együtt hagyta el a szegedi rendházat P. Legeza, P. Német Béla, P. Óry és P. Ruff. Az országból összesen nyolc páter, tíz teológus és negyvennégy filozófus vállalta az emigrációt. Lázár József (*1919) teológust szökés közben elfogták, és 1953 őszéig Kistarcsán raboskodott. Tizenöten nem bírták a megpróbáltatást, föladták hivatásukat, de a többség tanúságot tett a magyar jezsuiták szellemi és lelki nevelésének hatékonyságáról. P. Fábry maga is az utolsó pillanatban, március 25-én kora hajnalban hagyta el Szegedet. Délelőtt már kereste az ávó. Chieriben megalapította a magyar kolosztikátust. 1959-ben Frankfurtba ment: ott tanított nyugdíjazásáig 1969-ig, s ott is hunyt el 1985. június 12-én.

P. Arday Tibor (1913–1983) a Manrézából került Szegedre lelkipásztornak. 1949-ben egy tanyai missziója kapcsán elfogták, izgatás címén hatévi börtönre ítélték. Büntetését részben Szegeden, részben Vácott töltötte le. Szabadulása után kántorkodott, majd a pannonhalmi papi otthonban talált menedéket.

Augusztus 25-én a rendőrség őrizetbe vette P. Kovács Jenőt, a Manréza házfőnökét és a novíciátus mesterét. A házfőnökség P. Csávossyra, a novíciusmesterség Turzó Istvánra (1914–1996) hárult. Augusztus végén letartóztatták Túll Alajos helyettes tartományfőnököt. Túll meghagyása szerint szeptember 15-étől a helyettes tartományfőnökséget is Csávossynak kellett vállalnia. Ő azonnal, még szeptemberben, Szegeden kezdve, végiglátogatta a rendházakat.

6

1950. május 19-én az ávósok elfoglalták a Manrézát. A novíciusok Szegedre költöztek. Pálos Antal lexikona alapján többek között a következők: Babos István (*1928); Bencsik József (*1921); Eördögh András (*1929); Gyenis András (1901–1965) rendi történész; fráter Kolozsvári Gáspár (*1915); Miklósházy Attila (*1931), 1989-től a külföldi magyarság püspöke; Morlin Imre (*1917), 1984–1990 közt provinciális; fráter Müller József (*1920); Nagy Ferenc (*1931); Nemesszeghy Ervin (*1929), 1990 óta provinciális; fráter Póta László (*1931); Ruppert Pál (1915–1986), a novíciusok tanára; fráter Simó Zoltán (*1925); Szabó János (1927–1964); fráter Szatmárhegyi Lajos (*1922); fráter Szeles Bertalan (*1922); Tegyei Gábor (*1930); Terescsényi Ágoston (*1931); Turzó István novíciusmester; Vogl Gáspár (1923–1991); Závodni Kálmán (*1924); Zborovszky Ferenc (1888–1955).

P. Csávossy június első hetében Szegedre jött, hogy meglátogassa őket. Június 8-án tért vissza Pestre, s ott tudta meg, hogy távozása után a szegedi rendtársakat és novíciusokat 10-én éjjel teherautóra rakták, és kényszertartózkodási helyül Jászberénybe, a ferences kolostorba; Mezökövesdre, a kicsiny jezsuita rendházba; a Szent József templom plébániáján lakókat pedig Vácra, a püspöki székházba szállították. Mezökövesdre főként másodéves novíciusok kerültek, tizenhatan. Szintén Pálos Antal adatai szerint egyebek közt a következőket hurcolták el Szegedről: Alaker György, Babos István, Bencsik József,

Bereznai László, fráter Domanits József (1899–1987), Eördögh András, Gyenis András, fráter Györvári Imre, fráter Kálmán Sándor (1912–1970), fráter Kolozsvári Gáspár, Lovas Pál (1889–1975), Mahács Károly (1886–1960), Mezei Gergely (1884–1953), Miklósházy Attila, Morlin Imre, Nagy Ferenc, Nemesszeghy Ervin, Németh József (1913–1981)²⁶, Omerovich Tamás (1884–1957), Orosz András, fráter Papp Ferenc (1895–1975), Pap József (1909–1969), Perényi József (1912–1974), fráter Póta László, fráter Puhl József (1903–1979), Ruppert Pál, fráter Simó Zoltán, Szabó János, fráter Szatmárhegyi Lajos, fráter Szeles Bertalan, Takács Sándor (1919–1987), Tegyei Gábor, Terescsényi Ágoston, Turzó István, fráter Vida Ferenc, Vogl Gáspár, Závodni Kálmán, Zborovszky Ferenc. P. Sass Imre, az egyetemi ifjúság lelkésze, sokáig bujkált, de végül elfogták, és három évre ítélték. Szabadulása után sekrestyés, majd Keszthelyen volt kiségitő lelkész. Balesetben hunyt el. Jászberényből szökött meg Perényi József is, de elfogták, és Kistarcsáról 1953 őszén megromlott egészségi állapotban szabadult. Ezután kántorként kereste meg kenyerét. A deportálás akkor nem érintette a szegedi szeminárium lakó jezsuita tanárait.

Június 13-án Csávossy meglátogatta Mezőkövesdet. Az ottani kicsiny rendházban zsúfolták össze a szegedi és a pécsi jezsuitákat. Néhány teológus megpróbálkozott világi papként folytatni tanulmányait. Hamvas Endre csanádi püspök lehetővé tette, hogy a jezsuita fiatalok forma szerint mint egyházmegyes kispapok, akik a noviciátust már befejezték, folytathassák tanulmányaikat. Így 1950 őszétől a szegedi hittudományi főiskola hallgatója lett többek közt Babos István, Nemesszeghy Ervin, Szabó János és Weissmahr Béla (*1929). Anyagiakkal segítette őket P. Varga Béla, a Szent József templomban meghagyott jezsuita lelképásztor. Ám 1952 júniusában előljáróik a hatalom nyomására kénytelenek voltak őket eltávolítani. Közölték velük: nincs mód arra, hogy ősszel a volt jezsuita kispapokat visszafogadják a szemináriumokba. Babos István kétkézi munkás lett, 1957-ben külföldre ment. Angliában szentelték pappá, majd a New York-i Fordham Egyetem tanára lett. Szabó János is segédmunkásként kereste kenyerét. 1956-ban elhagyta az országot. 1958-ban Spanyolországban szentelték pappá. Később a vatikáni rádió magyar osztályán dolgozott. Balesetben halt meg. Weissmahr Béla marós szakmát tanult. 1956-ban ő is külföldre ment; Hollandiában szentelték pappá 1958-ban. Indonéziában, majd a rend müncheni főiskoláján tanított. 1990 őszén hazatért, átvette a novíciusok vezetését, majd — nem kis elégtételeként — tanárként tért vissza a szegedi hittudományi főiskolára.

1951. április 28-án Hunya Dániel a budapesti Széher úti kórházba került. Május 7-én letartóztatták P. Csávossyt, és a Grósz-perbe bevonva hét és fél év börtönre ítélték. Utóda Pálos Antal lett.

1951-ben az egyházmegyei szemináriumok felének (Vác, Kalocsa, Székesfehérvár, Pécs, Szombathely) megszüntetésével a kalocsai papnövendékeket Szegedre irányítva főként a kalocsai és váci főiskola tanárai, valamint néhány Csanád egyházmegyei pap vette át a jezsuitáktól a főiskola vezetését. Az addig ott működő jezsuitákat (Orosz András spirituálist, Kerkai György prefektust, Váczi Jenő tanárt) júniusban szélnek eresztették. Petrush Antal rektornak november 2-án kellett távoznia Szegedről; Pestre ment, gyári

²⁶ 1946–47 közt kollégák voltunk az egyetemen. Utána szem elől veszítettem, s csak Pálos Antal könyvéből tudom, hogy Pécsen a rendi gimnáziumban tanított. 1950. június 10-én onnan hurcolták Mezőkövesdre, de őszől Pannonhalmán orosz tanított, 1956-tól pedig több helyi kántorkodott. Nyugdíjasként a pesti jezsuita templomban szolgált.

segédmunkás, majd fűtő lett. 1955. augusztus 25-én letartóztatták, és tízévi börtönre ítélték. 1956-ban kiszabadult, s az 1957-i tárgyaláson csak annyira ítélték, amennyit már leült. Visszavonultan élt, egy magánháznál lett mindenese, és közben rendtörténeti kutatókat végzett, amelyeknek gyümölcset még láthatta.²⁷

1954-ben letartóztatták Pálos Antalt is: 17 évre ítélték, de 1963-ban szabadult.

7

1956. október 27-én a jezsuita rabok kiszabadultak. Csávossy némi bujdoklás után Pannonhalmán húzta meg magát.

1957. november 6-án Érden elhunyt Hunya Dániel; 9-én a szegedi Belvárosi temetőben temették el.

1970 júliusában Csávossy Kalocsára utazott érettségi találkozóra. Utána — utoljára — Szegedre jött, s innen ment vissza Pestre, majd Pannonhalmára. 1972. október 22-én hunyt el. Három helyettes provinciális temette: Kollár Ferenc, Tüll Alajos és Pálos Antal.

Lukács László (*1910) 1931-ben lépett a rendbe. Teológiai tanulmányait Szegeden végezte. Borbély István provinciális utasítására 1943 őszén beiratkozott a szegedi egyetem történelem–földrajz szakára. 1946-ban doktori címet szerzett. Értekezése a budapesti egyetemi könyvtár névtelen szerzőjű prédikációgyűjteményéről mutatta ki a jezsuita Szabó István (1695–1753) szerzőségét.²⁸ Utána a rend kalocsai gimnáziumában tanított az iskola államosításáig. Ekkor szintén a provinciális utasítására Rómába ment. A rend római levéltárának lett munkatársa, 1956-tól a római Jezsuita Történelmi Intézet tagja. 1988. március 3-án a szegedi József Attila Tudományegyetem díszdoktorává avatták.

Nemesszeghy Ervint novíciusként hurcolták 1950. június 10-én Jászberénybe. Sikerült megszöknie, és a fővárosban kockázatot vállaló családoknál bújt meg. Ősszel fölveték a szegedi hittudományi főiskolára, de két év múlva szerzetesi állapotára hivatkozva kénytelenek voltak elküldeni. Sikerült beiratkoznia a debreceni egyetemre, majd két év múlva átkerülnie Budapestre, és 1956-ban matematika–fizika szakos tanári oklevelet szerzett. 1956-ban Nyugatra távozott; Angliában, Ausztriában folytatta tanulmányait. 1959-ben szentelték pappá. 1961-ben Oxfordba került; előbb kutató fizikusként dolgozott, majd a Heythrop college-ben logikát és természetfilozófiát tanított. 1978-ban Torontóban novíciusmester lett, 1986-tól ő lett a külföldön élő magyar jezsuiták előljárója. 1990 szeptemberben tért haza Magyarországra, és október 19-én átvette P. Morlin Imrétől a hazai és külföldi jezsuitákat immár újra egységbe foglaló magyar rendtartomány vezetését.²⁹

„A legjelentősebb modern teológiai könyvtár Szegeden volt. Ennek anyaga nagyjából ma is együtt van ömlesztve.”³⁰

A Dáni utcai jezsuita templomban 1950-től 1952-ig P. Varga Béla szolgált. Segédlelkésze P. Koós Antal (1901–1978) lett. Mivel a templom melletti házat nem adták vissza, a városban laktak különféle helyeken, és onnan látták el a templomot. Csupán fráter Szendeczky István (1897–1975) lakott ott mint sekrestyés a templommal egybeépült helyiségben. 1953-tól Csizmazia Rezső váltotta föl a nagykamarási plébánosnak áthelyezett

²⁷ Petruich Antal: Az első jezsuiták Magyarországon. (1561–1567) Róma, 1966. — Petruich Antal: Száz év a magyar jezsuiták múltjából. Kecskemét, 1992–1994. 1–3 k.

²⁸ [Balázs Mihály] B. M. : Életrajz. = Lukács László: A független magyar jezsuita rendtartomány kérdése és az osztrák abszolutizmus (1649–1773). Szeged, 1989. 132. – Vö. uo. 136.

²⁹ Pelle János: A jezsuiták újra Magyarországon. Magyar Nemzet, 1991. jan. 11.

³⁰ Magyar katolikus almanach, 2: 186.

P. Vargát. A segítőtestvérek közül is itt dolgozhatott sekrestyésként még fráter Búzás és fráter Miklós János (*1910). 1974-ben egy évig itt lelkipásztorkodott P. Gyulai Sándor is. Később tőlük is egyházmegyei papok vették át a lelkipásztorkodást. A jezsuiták 1989-ben térhettek vissza templomukba. Szeptembertől a Szent József templomban ismét ők szolgálnak. Először Závodni Kálmán, majd Turzó István és Bálint József. 1996-ban a templomigazgató P. Illés Albert. Ismét tanítanak jezsuiták (Hofner József, Somfai Béla, Varga B. József, Weissmahr Béla) a szegedi hittudományi főiskolán.³¹

The Jesuits in Szeged

László Péter

When the Ottoman Turkish occupation of Szeged came to an end, the Jesuits arrived there very early, in 1662; however, their first attempt at settling there was not successful, and they left the town in 1712.

In 1919, when the Upper Northern region of pre-war Hungary was occupied by the Czechs, the novices moved from Nagyszombat (present-day Trnava in Slovakia) to Szeged and, in 1920, they were followed by the Faculty of Philosophy of the Jesuit Theological Academy of Pozsony (present-day Bratislava in Slovakia). The novices moved on from Szeged to Érd in 1921, all the same, Bishop Gyula Glattfelder, diocesan of Csanád put Jesuit teachers in charge of the Theological Academy in 1930 and, from 1935 on, even the theologians of the Jesuit order were educated there. In 1931, a Roman Catholic church, St. Joseph's was built for the Jesuit order (at No.3, György Street [present-day Dáni Street]). In 1935, it was in the villa of the Jesuit order that Jenő Kerkai launched the Movement for Roman Catholic Single Young Men (better known by its Hungarian acronym, KALOT). In 1939, the building of St. Aloysius College (Aloysianum) was completed.

In 1944, the Jesuits saved the lives of some persecuted persons, they could not, however, prevent the transportation of József Balogh, the editor of a Catholic review and St. Augustine's translator.

In 1948, after the Communist take-over, the Communist Party seized by force and occupied the ground floor of the Aloysianum. Early in 1949, just before he himself left Hungary on 25 March, the Rector of the Theological Academy, Antal Fábry organized how to save the philosophers and theologians of the Jesuit order, by sending or smuggling them abroad, to Western Europe. On 10 June 1950 the State Security Service evicted the members of the Jesuit order, and banned them to Jászberény or Mezőkövesd, small country towns they were not allowed to leave. Several members of the Jesuit order were interned in camps or imprisoned. The survivors were not allowed to return to Szeged before 1989.

At present, the members of the Jesuit order officiate again in St. Joseph's Church. There are also Jesuit teachers giving courses at the Inter-diocesan Theological Academy.

³¹ A szeged-csanádi egyházmegye névtára. 1996. 9, 14.

Budapest kiürítése

Ezt tervezi a kormány!
Ezt hirdetik a lapok!
Ezt akarják a németek!

Hová?

Választhatsz Bécs, Prága vagy a h a l á l között!

Hogyan?

Választhatsz cipőd és meztelen talpad között!
CSAK EGY BIZTOS, a német bakancs kísér utadon.
Géppisztoly és puskatus!

Miért mennénk?

Hogy a szabadrablást, robbantást ne gátoljuk.
Kolozsvár, Kecskeméti sorsát akarják nekünk hálából!

Kitartás! Féljen Szálasi,
aki odamenti a németeknek Magyarországot.

Mi itthol maradunk! Éljen a Magyar Front!

F. k.: Dr. Alcauthy József.

Nyomatott a Kecskeméti E. Ny. R. T. gépcin.

Penczi András és Molnár László (*1923), most a debreceni orvostudományi egyetem ideggyógyász professzora, 1944 végén ezt a falragaszt terjesztette a Várban és környékén.